

Robertas Žukovskis

Latako gatvė 4, 6 / Rusų gatvė 3

2012 m. lapkričio mėnesį APC atliko žvalgomuosius tyrimus Vilniuje, Latako g. 4, 6 / Rusų g. 3. Mokyklos kiemo P ir PV dalyje, prie rekonstruojamų pastatų Latako g. 4, 6 numatyta tiesti įvairias požemines komunikacijas. Sklypas yra Vilniaus senamiesčio 42 kvartalo PR dalyje. Vietovė Vilnios upės slėnyje yra viena anksčiausiai apgyvendintų Vilniaus miesto vietų (buvusio „rusų miesto" dalis). Užstatymas pradėjo formuotis XIV a. viduryje. Ties Latako ir Pilies gatvių sankryža buvo Šv. Mikalojaus cerkvė, minima 1345 m. ir stovėjusi iki XVII a., šalia jos buvo kapinės. Kvartalo teritorija XVI–XVIIII a. priklausė stačiatikių metropolijos jurisdikai. Čia iki XVII a. pabaigos gyveno stačiatikių dvasiškiai, amatininkai (siuvėjų cecho nariai). Dabartinio sklypo Latako g. 4, 6 / Rusų g. 3 užstatymas susiformavo po 1740 m. gaisro, 1770–1855 m. laikotarpyje. Namai rekonstruoti XX a. viduryje, pagrindiniai mūrai datuojami klasicizmu. Pastatas Rusų g. 3 – buvę unitų metropolito rūmai, vėliau pritaikyti universiteto Veterinarijos katedros profesorių butams. Po II Pasaulinio karo jame buvo įkurta „Pergalės" spaustuvė. Kiemo korpusas perstatytas naujai, išskyrus galinę pastato V sieną. Šiuo metu Rusų g. 3 korpuse įsikūrusi VšĮ „Vilniaus tarptautinė mokykla". Šios įstaigos užsakymu parengti mokyklos išplėtimo projektiniai pasiūlymai. Pastatuose Latako 4, 6 XX a. pradžioje buvo butai ir parduotuvėlės. Pastatai smarkiai nukentėjo II Pasaulinio karo metu. Pokario metais pastatuose įsikūrė spaustuvė „Vaizdas", buvo pakeista planinė pastatų struktūra, nugriautas korpusas kiemo gilumoje. Sklypo Latako g. 4, 6 / Rusų g. 3 teritorijoje archeologiniai tyrimai iki tol nebuvo vykdyti.

1 pav. Radiniai: 1 – peilis raginėmis kriaunomis, puoštas akučių ornamentu; 2 – peiliukas su kriaunomis iš importinio kaulo (dramblio, mamuto?); 3 – geležinis kabliukas su tvirtinimo įmova; 4 – geležinė vinis; 5 – geležinė kilpinė vinis. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 1. Finds: 1 – a knife with antler/bone scales and ring-and-dot decoration; 2 – a knife with imported ivory (elephant, mammoth?) scales; 3 – an iron hook with a fastening socket; 4 – an iron nail; 5 – an iron staple

2012 m. žvalgomųjų tyrimų metu iškasti du 3x2 m dydžio šurfai ištiriant bendrą 12 m² plotą. 3x2 m dydžio **šurfas 1** kastas kiemo PR dalyje, iki 2,5–2,6 m gylio. Po betoninių trinkelių, smėlio ir asfalto dangos sluoksniais 40 cm gylyje aptiktas akmenų grindinys datuojamas XIX a. (?) – XX a. I puse, sudėtas iš vidutinio dydžio lauko riedulių (dalis stambesnių suskaldyti į smulkesnius). Po akmenų grindiniu fiksuotas maišytos struktūros sluoksnis – pilka ir tamsiai pilka žemė su statybinėmis griuvenomis.

Sluoksnio storis – 60–80 cm. Sluoksnio apačioje, 70–90 cm gylyje atidengtas 20 cm storio griuvenų ir kalkių skiedinio sluoksnis. Viršutiniame supiltiniame sluoksnyje (iki 1 m gylio) aptikti negausūs archeologiniai XVII–XIX a. radiniai (geležinių ir stiklinių dirbinių fragmentai, glazūruotos ir neglazūruotos buitinės keramikos, plokštinių koklių šukės).

0,9–1,2 m gylyje šurfe pasiektas tamsiai pilkos žemės sluoksnis, maišytas su smulkiomis plytų duženomis, kalkių skiedinio trupiniais, gyvulių kaulais, smulkiais degėsiais. Šis sluoksnis tęsėsi iki iškasto šurfo apačios. Sluoksnyje aptikti įvairių geležinių dirbinių fragmentai (batų pasagėlės, peilių fragmentai, geležinė grandelė, saga, apkaustas, kabliukas su įmova, vinys, kilpinė) (1 pav.). 1,7 m gylyje rastas gerai išlikęs geležinis peilis su kaulinėmis kriaunomis, puoštomis štampuotų akučių ornamentu (1:1 pav.). Taip pat aptikti stiklinių taurių fragmentai, gyvulių kaulai su pjovimo žymėmis (gamybos atliekos). Surasta nemažai buitinės glazūruotos ir neglazūruotos keramikos, plokštinių koklių fragmentų, dvi dubeninių koklių šukės. Didžioji dalis radinių datuojama XVII a., dalis – XVI a.

2 pav. Šurfas 1. XVI (?) – XVII a. pastato fragmentas. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 2. A fragment of a 16th(?)–17th-century building

Šurfo Š dalyje 2 m gylyje aptiktas apardytas akmenų grindinio fragmentas. Grindinys datuojamas XVII a. Virš grindinio akmenų aptikti XVII a. molinių grindų plytelių fragmentai, glazūruotos ir neglazūruotos keramikos, plokštinių ir dubeninių koklių, čerpių fragmentai. Šalia grindinio šurfo V sienelėje atidengtas nedidelis mūro fragmentėlis, orientuotas PR–ŠV kryptimi (2 pav.). Atkasto fragmento dydis – 60x25 cm, aukštis – 10 cm. Jis mūrytas iš plytų duženų ir molio. Po šiuo mūru 2,3–2,4 m gylyje aptiktas pamatas, orientuotas ŠR–PV kryptimi. Pamato plotis – 30–32 cm. Jis mūrytas iš viena eile sudėtų akmenų (30x20; 28x18 cm) ir molio, tarpuose tarp akmenų dėtos plytos (sveikų dydžiai – 29x14x8 cm). Veikiausiai tai medinio statinio su mūriniu pamatu fragmentas. Į Š nuo pamato fiksuotas molio sluoksnis bei grindinio fragmentas (70x60 cm dydžio), sudėtas iš smulkių akmenukų. Prie grindinio ir virš jo aptiktos 3 sutręšusių, apdegusių lentų (rąstelių?) liekanos. Lentos ir grindinys veikiausiai buvo pastato viduje. Atkasto pastato fragmentai datuojami XVI(?)–XVII a. Pastato viduje aptikti XVI–XVII a. radiniai: stiklinių indų šukės, geležinės vinys, buitinės glazūruotos ir neglazūruotos keramikos, plokštinių ir dubeninių koklių, čerpių fragmentai.

Į P nuo pamato 2,3–2,4 m gylyje fiksuotas 5–10 cm storio degėsių ir medžio puvėsių sluoksnis, žemėjantis P kryptimi. Po juo iki kasto šurfo apačios (2,5–2,6 m) tirta tamsiai pilka žemė su smulkiomis griuvenomis. Pasiekus 2,6 m gylį, siekiant nustatyti likusio kultū-

rinio sluoksnio storį, naudotas rankinis geologinis grąžtas. Nustatyta, jog giliau yra šlapio šlyno su smulkiomis griuvenomis, medžio fragmentais sluoksnis su hidroizoliaciniam sluoksniui būdingu mėšlo ir puvėsių kvapu. 97 cm gylyje grąžtas pasiekė medinę konstrukciją – ištrauktas pragręžto rąsto (?) mėginys. Spėjama, kad 3,5 m gylyje yra XV(?)–XVI a. medinio užstatymo horizontas. Įžemis šurfe nepasiektas.

2x3 m dydžio **šurfas 2** iki 2,2–2,3 m gylio kastas sklypo PV dalyje. Po betoninių trinkelių ir smėlio sluoksniu šurfo Š dalyje atidengtas netvarkingai sudėto grindinio fragmentas. Nuėmus grindinį visame šurfo plote fiksuotas tamsiai pilkos žemės sluoksnis, maišytas su statybinėmis griuvenomis, moliu, smulkiais degėsiais ir gyvulių kaulais. Kultūrinis sluoksnis suardytas tiesiant požemines komunikacijas. 70 cm gylyje rastos nudilusios Rusijos imperijos monetos (Nikolajus II 1909(?) m. 2 kapeikos), o 1,5 m gylyje – 1925 m. varinė Lenkijos 2 grašių moneta. Sluoksnyje surasti geležinių, stiklinių, molinių dirbinių fragmentai: varinio juostinio žiedelio dalis, bato pasagėlė, varinė saga, geležinės vinys ir kilpvinė; pypkių kandiklių, stiklinių buteliukų fragmentai. 2 m gylyje aptiktas geležinis 14,4 cm ilgio peiliukas su kauline (dramblio ar mamuto?) apvalaus skersinio pjūvio rankena, nemažai XVII–XX a. glazūruotos ir neglazūruotos keramikos, plokštinių ir dubeninių koklių fragmentų. Pavieniai radiniai (dubeniniai kokliai, puodų šukės) datuotini XVI a.

Šurfo P ir centrinėje dalyje 1,2–1,27 m gylyje atkastas plytų mūras (3 pav.). Konstrukcija mūryta iš plytų ir puspl yčių, rišta moliu. Plytų matmenys – 28x15x6, 29x?x6, ?x16,5x7, ?x17x7 cm. Mūras per vidurį išardytas tiesiant vandentiekį. Atkastos mūrinės konstrukcijos ilgis Š–P kryptimi – 1,4 m. R–V kryptimi ji užima visą iškasto šurfo plotą (2 m). Konstrukcijos aukštis – 30–38 cm. Dėl greta atidengtų kanalizacijos vamzdžių jos apačia nepasiekta. Mūro paskirtis lieka neaiški. Kadangi pamatas masyvus, spėjama, kad tai kolonos ar kontraforso pagrindas. Norint tiksliau nustatyti jo paskirtį, tikslinga ištirti didesnį plotą. Mūras datuojamas XVII–XVIII a.

Šurfo pakraščiuose aptiktos medinių konstrukcijų liekanos. ŠR šurfo kampe 1,06 m gylyje atkastas tašyto horizontalaus rąstelio fragmentas. Jo ilgis – 1 m, skersmuo – 18x13 cm. Po rąsteliu fiksuotas apie 20 cm storio plytų duženų ir molio sluoksnis. Šurfo V sienelėje ir ŠV kampe 1,3 m gylyje aptiktas 60 cm ilgio, 8 cm skers-

3 pav. Šurfas 2. XVII–XVIII a. plytų mūras, suardytas XX a. požeminių komunikacijų. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 3. A 17th–18th-century brick wall destroyed by 20th-century underground utility lines

mens horizontalaus rąstelio fragmentas. Abu rąsteliai orientuoti Š–P kryptimi. Šurfo PV kampe aptiktas medinės sienelės fragmentas iš horizontalių, briaunomis viena ant kitos sudėtų lentų. Lentų plotis – 20 cm, storis – 5 cm. Išlikusios sienutės aukštis V sienelės pjūvyje – 60 cm. Fragmento viršus fiksuotas 1,4 m gylyje. Tikėtina, jog medinė konstrukcija yra susijusi su atkastu mūru ir yra vienalaikė.

Giliau kasti šurfą trukdė kanalizacijos ir vandentiekio vamzdžiai. Norint nustatyti likusio kultūrinio sluoksnio storį, panaudotas geologinis grąžtas. Visose bandymų vietose 25–30 cm gylyje grąžtas atsirėmė į kietą pagrindą (mūras arba stambios griuvenos). Įžemis nepasiektas.

Latako St. 4, 6 / Rusų St. 3

During a field evaluation at Latako St. 4, 6 / Rusų St. 3 in Vilnius, 12 m^2 was excavated. A 2.6 m thick cultural layer with 16th–19th-century finds (Fig. 1) was recorded. The lower layer horizons date to the 16th–17th century. A fragment of 14th-century stone paving and the remains of a 16th(?)–17th-century wooden building with a masonry foundation were discovered (Fig. 2). After making geological boreholes, it was determined that at a depth of 3.5 m below the courtyard's current surface is a 15th(?)–16th-century wooden structure. A 2.3 m thick cultural layer with 17th–20th-century finds was recorded in test pit 2. The layer was jumbled in laying underground utility lines. A damaged 17th–18th-century brick wall structure (with no clear purpose) was unearthed (Fig. 3). The wooden structure fragments found beside it were probably coeval and connected with the masonry structure. At a depth of 25–30 cm at the borehole sites in test pit 2, the auger hit a hard base (a masonry wall or large ruin).

Robertas Žukovskis

Ligoninės gatvė 7

2012 m. lapkričio mėnesį APC atliko žvalgomuosius archeologinius tyrimus Vilniuje, Ligoninės g. 7. Sklype, atsižvelgiant į ankstesnę nugriautų pastatų planinę-erdvinę struktūrą, ketinama atkurti perimetrinį kiemo užstatymą. Žvalgomieji tyrimai Ligoninės g. 7 kieme vykdyti 1997, 2000 ir 2011 m. 1997 m. sklype atliktų žvalgymų metu 10–20 cm gylyje surastos 1944 m. nugriauto dešiniojo (ŠV) korpuso sienų liekanos. 2000 m. sklypo R dalyje iškasti 3 šurfai buvusio PR korpuso rūsio vietoje. Šurfe 1 įžemis nepasiektas. Šurfe 2 įžemis atkastas 2,5 m gylyje. Šiuose šurfuose fiksuoti permaišyti XX a. supilti sluoksniai. Šurfe 3 aptiktas XVI–XVII a. datuotas kultūrinis sluoksnis, įžemis pasiektas 2,1 m gylyje. 2011 m. lapkričio mėnesį atlikti žvalgomieji tyrimai, kurių metu ištirti 3 šurfai, tyrinėtas apie 18 m^2 plotas. Kultūrinio sluoksnio storis tirtose vietose siekė 1,2–3 m (*ATL 2011 metais,* V., 2012, p. 484–486). Juose aptiktos anksčiau sklype stovėjusių XVIII–XIX a. statytų ir vėliau rekonstruotų pastatų mūrinių konstrukcijų liekanos. Ankstyviausi tyrimų metu aptikti radiniai datuotini (XIV?)–XV a. – XVI a. pradžia. Daugiausia rasta XVII a. II puse – XIX a. datuojamų archeologinių radinių (buitinės keramikos fragmentai, nedidelis kiekis koklių šukių, stiklo butelių šukių, keletas metalinių dirbinių). Nors sklype kultūrinis sluoksnis apardytas XX a. įrengiant požeminių inžinerinių tinklų trasas, intensyvūs kultūrinio sluoksnio horizontai slūgso iškart po žvyro ir skaldos kiemo dangomis.

2012 m. UAB „Archinova" užsakymu atlikti papildomi žvalgomieji tyrimai, iškasti du šurfai 4–5 (šurfų ir radinių numeracija tęstinė), ištir-